

Expertprijs Big Brother Awards 2025

Achtergrond

Met de jaarlijkse Big Brother Awards vraagt burgerrechtenorganisatie Bits of Freedom aandacht voor personen, bedrijven en overheden die grove inbreuken maken op de digitale rechten van burgers, met name op het gebied van privacy en communicatievrijheid. Er wordt zowel een publieksprijs, bepaald door online stemmen van het publiek, als een expertprijs, bepaald door een vakjury, uitgereikt. Ook valt er een positieve prijs te winnen: de Felipe Rodriguez Award. Die gaat juist naar iemand die afgelopen jaar veel heeft betekend voor onze digitale rechten.

Genomineerden

Voor de Big Brother Awards 2025 zijn genomineerd: - De Belastingdienst, voor het onrechtmatig inzetten van algoritmen; - Clinical Diagnostics Nederland, voor het verzwijgen van haar datalek van de gegevens van mensen die deelnamen aan het bevolkingsonderzoek baarmoederhalskanker; - Microsoft, voor haar bijdrage aan de genocide in Palestina vanuit haar datacentrum in onze achtertuin; - Politie Nederland, voor het monitoren van activisten via sociale media, en het vervolgens thuis opzoeken van deze activisten, zonder wettelijke grondslag; en - De Vereniging van Nederlandse Gemeenten, voor het faciliteren van de keuze voor Microsoft.

Winnaar

De Big Brother Awards zijn volgens de jury een uitgelezen kans om aandacht te vragen voor een schending waar eigenlijk te weinig aandacht voor is geweest. De jury vindt het daarbij belangrijk om niet alleen te kijken naar de impact van de inbreuk, of het aantal mensen dat door het handelen geraakt wordt, maar ook naar het repetitieve handelen van de winnaar.

Dit jaar richtte de jury zich op een bijzondere categorie schendingen: schendingen die misschien al bekend zijn, maar desondanks (te) weinig aandacht krijgen. Het gaat om situaties waarin beleidsmakers keer op keer terugvallen op 'oplossingen' waarvan eerder al is gebleken dat ze problematisch zijn. En soms is een schending wel bekend in kleine kring, maar staan we er als samenleving onvoldoende bij stil.

In dat licht wijst de jury de Belastingdienst aan als winnaar van de Expertprijs van de Big Brother Awards 2025. Een speciale vermelding is voor Microsoft.

Motivering

Winnaar: Belastingdienst

De jury sprak met unanieme verontwaardiging over het handelen van de Belastingdienst. De Belastingdienst heeft in het verleden al ongekend onrecht aangericht. In het Toeslagenschandaal bestempelde de Belastingdienst tienduizenden ouders ten onrechte als fraudeurs. Dit gebeurde met behulp van algoritmen, die onder meer werden ingezet om aangiftes te selecteren voor controle. De combinatie van harde wetgeving, vooringenomenheid, en het schenden van principes die de kern vormen van onze rechtsstaat leidden tot enorm leed. Dit leed was niet ge-

lijk verdeeld over de maatschappij: mensen met een migratie-achtergrond werden aanzienlijk vaker geraakt door de profilering van de Belastingdienst.

De jury verwacht dat de Belastingdienst leert van haar fouten, zeker na zulke schandalen. De leden van de jury zijn dan ook zeer geschokt om te zien dat de Belastingdienst nog steeds ongeveer honderd verschillende algoritmen inzet en dat daarbij in veel gevallen gebruik wordt gemaakt van risicoprofilering. Het is volgens de jury onaanvaardbaar dat de helft daarvan als mogelijk discriminerend, en hiermee onrechtmatig, wordt bestempeld door de toezichthouder. De Belastingdienst is hiervan op de hoogte, maar gebruikt deze algoritmen desondanks nog steeds.

De impact van de inzet van dit soort mogelijk discriminerende algoritmen is groot en onomkeerbaar, zo overweegt de jury. Elke burger heeft te maken met de Belastingdienst. De catastrofale gevolgen van onterecht worden aangewezen als fraudeur bij de Belastingdienst, sijpelen door in alle aspecten van het leven van de getroffen. Zoals we hebben gezien in het Toeslagenschandaal kan dit iemands hele leven ontwrichten: baan, woning en gezin. Het handelen van de Belastingdienst heeft een enorme impact, ook voor de volgende generatie van de direct gedupeerden. Door de stressvolle thuis-situatie raken kinderen op achterstand op school en in hun studie. In sommige gevallen werden kinderen zelfs uit huis geplaatst.

De intensiteit wordt versterkt als bepaalde groepen in onze samenleving hierdoor harder worden geraakt, doordat de gebruikte algoritmen discriminerend zijn. Hoewel elke burger met de Belastingdienst te maken heeft en iedereen door risicoprofilerende algoritmen beoordeeld wordt, worden mensen zonder migratieachtergrond er aantoonbaar minder vaak uitgepikt. Dit is een helder voorbeeld van institutioneel racisme in onze samenleving.

Kortom, de Belastingdienst leert niet van haar fouten. Dat is al hoogst problematisch. Maar juist omdat we de ernstige gevolgen kennen van de inzet van discriminerende algoritmen door de Belastingdienst, komt de huidige inzet van dit soort algoritmen over als kwade opzet.

Daarom kiest de jury de Belastingdienst als winnaar voor de Expertprijs van de Big Brother Awards 2025.

Speciale vermelding: Microsoft

De jury sprak echter niet alleen uitgebreid over de winnaar. De leden stonden ook geruime tijd stil bij het handelen van Microsoft. Het bedrijf heeft jarenlang vanuit een datacentrum in Nederland diensten geleverd aan het Israëlische leger. Microsofts cloud werd gebruikt voor het opslaan van heel veel gevoelige gegevens over Palestijnen en voor de analyse van deze gegevens. Die inzichten werden gebruikt voor militaire operaties in Gaza. En dat in een tijd waarin duidelijk werd dat Israël zich schuldig maakt aan genocide.

Deze nominatie geeft inzicht in de technologische infrastructuur die ten grondslag ligt aan genocide. Die technologie kennen we allemaal, maar zelden staan we er bij stil dat diezelfde technologie ook wordt gebruikt voor zoiets afschuwelijks als het uitmoorden van een complete bevolkingsgroep. Het handelen van Microsoft normaliseert genocide, en dat kan niet.

Big Tech maakt steeds meer deel uit van de wereldorde. Als je je bewust bent van de genocide,

de middelen hebt om niet mee te werken, en toch bijdraagt aan de facilitering ervan, word je medeplicht aan het kwaad. Voor staten geldt onder het genocide-verdrag een preventieplicht. Ook al is Microsoft geen overheid of land, grote technologiebedrijven hebben tegenwoordig wél invloed op hoe de wereld functioneert, vergelijkbaar met staten. Daarom worden ze gezien als spelers in de internationale machtsverhoudingen. De jury geeft aan dat dit soort bedrijven daarom een verantwoordelijkheid heeft.

Door deze diensten te leveren, heeft Microsoft, al dan niet bewust, de uitvoering van genocide mede-mogelijk gemaakt. De jury vindt het moeilijk woorden te vinden voor de schandaligheid hiervan. Het is belangrijk dat hier veel meer aandacht voor is. Voor de manier waarop zo'n bedrijf een bijdrage levert aan deze genocide, maar ook voor de keuzes die daartoe geleid hebben. Microsoft verdient daarom een speciale vermelding.

Samenstelling jury

De jury bestaat dit jaar uit de volgende leden:

- Nienke de Bruijn, advocaat bij Bureau Brandeis, bestuurder bij stichtingen DE/MO en Al-lemansrecht, co-host podcast Verdeelde Staten en sportinstructeur bij Rostudios.
- Muna Shirwa, activist, auteur, regisseur, mede-oprichter van Poetry Circle en lid van S.P.E.A.K, een collectief van moslimvrouwen dat zich uitspreekt tegen racisme, islamofobie, seksisme en structurele uitsluiting.
- Nienke Staal, rechtenstudent aan de Universiteit Leiden.
- Dunya Verwey, mede-initiatiefnemer Dolle Mina's in 1970 en 2025, programma-curator Museum Geelvinck